

RELIGIEUZE VLAGGEN IN BRUGSE KERKEN

In 2015 zijn Erfgoedcel Brugge en de consulent religieus erfgoed Musea Brugge gestart met een langdurig inventarisatietraject van de erfgoedcollecties in de Brugse parochiekerken. Dit zorgt voor boeiend vergelijkingsmateriaal in de twaalf al geïnterpreteerde kerken. In dit magazine stellen we vier keer een bloemlezing voor, telkens vanuit een thematische invalshoek. In mei en juni trokken vroeger veel kerkelijke verenigingen op bedevaart, vergezeld van hun vlag of vaandel. Verschillende Brugse kerken bewaren fraaie exemplaren van deze minder bekende vorm van religieus textiel.

— BENOIT KERVYN EN LOTHAR CASTELEYN

Van processievaardels...

In heel wat historische kerken zijn nog processievaardels te vinden, ook in Brugge. De zwaar geborduurde vaandels, versierd met franjes en kwasten in metaaldraad, werden jaarlijks meegedragen in ommegangen en processies. In de kerk werden ze opgesteld tijdens de noveen en het feest van de afgebeelde heilige. De vaandels zorgden niet alleen voor een (kleur)rijk accent. Ze waren ook en vooral een uiting van identificatie en status voor de broederschap, de congregatie of een ander parochiaal werk dat het vaandel liet maken.

Op de voorkant van een vaandel staat het onderwerp van de verering: de patroonheilige van de parochie of het Heilig Sacrament (d.m.v. een monstrans). Ook Maria of het Heilig Hart zijn vaak terugkerende algemene voorstellingen. De materiaalkeuze en afwerking is tijdsgebonden en afhankelijk van het beschikbare budget. Zo zijn er geschilderde (meestal de oudste), geborduurde en gedrukte processievaardels. Op de achterkant staat de naam van de opdrachtgever en het jaartal waarin die broederschappen, congregaties of andere verenigingen werden opgericht, meestal samen met het label van de uitvoerder. Het processievaandel is onderaan vaak verdeeld in drie tot vijf flappen,

waarbij de buitenste korter zijn. Het vaandel is bevestigd aan een horizontale vaandelstok, die op zijn beurt is verbonden met de draagstok.

Het bewaren van processievaardels bleek geen sinecure. Ze waren soms tot twee meter hoog en zeer zwaar. De vaandels waren erg kwetsbaar, de houten bekroningen erg broos, waardoor slechts weinig exemplaren intact bewaard zijn gebleven.

Brugge telde verschillende borduurateliers, waaronder dat van Antoinette-Emilienne Grossé op het Simon Stevinplein. Het huis Grossé was bekend voor zijn kwaliteit en kreeg de meeste opdrachten.

Sint-Gilliskerk

In de Sint-Gilliskerk wordt een vaandel van de patroonheilige bewaard. Dat werd in 1909 vervaardigd, in opdracht van de 'Broederschap van den H. Aegidius' (Gillis). Het is een sterk staaltje vakmanschap, uitgevoerd in luxueuze materialen: fluweel, gekleurde zijde, goud- en zilverdraad, cabochons (edelstenen) in gekleurd glas ... De heilige Gillis staat centraal, met zijn attributen: de hinde en pijl zijn duidelijk zichtbaar. Vijf taferelen rondom hem beelden zijn levensverhaal uit, telkens met een geborduurde Latijnse tekst in gotisch schrift erbij.

... tot verenigingsvlaggen

Vanaf de jaren 1935 worden nieuwe, lichtere materialen gebruikt, zoals nylon of katoen. Die bieden heel wat voordelen, zowel voor het dragen (zijwaarts aan een stok), opbergen als voor het onderhouden. Er komt ook een duidelijke stijlbreuk met de processievaardels. Niet enkel in snit, kleur en vormgeving, maar ook in de iconografie. Zo wordt op de vlaggen vaak een afbeelding van de parochiekerk toegevoegd, naast de naam van de congregatie of de bond, en eventueel een jaartal en wapenschild. De parochiekerk is tijdens de bedevaart of processie immers een beter herkenningsteken voor de deelnemers en toeschouwers.

Sint-Gilliskerk, processievaandel 'Broederschap van den H. Aegidius', 1909

Sint-Kristoffelkerk, vlag 'Mariacongregatie', 1936

Sint-Kristoffelkerk, vlag 'H. Hartbond', 1936

Sint-Kristoffelkerk, vlag 'Roodkapjes St. Kristoffel', 1950-1970

Vanaf de jaren 1930 vermindert het aantal broederschappen. Er komen meer en meer parochiale verenigingen die eigen vlaggen laten maken. Voorbeelden daarvan zijn de Gepensioneerden van Sint-Jozef, de Vrouwenbond van Sint-Katharina, de Roodkapjes-afdeling van Sint-Kristoffel... Heel wat verenigingen bestaan ondertussen niet meer, maar hun vlaggen vormen, samen met archiefdocumenten en foto's, de blijvende sporen van een bloeiend religieus verenigingsleven uit een niet zo ver verleden.

Sint-Jozef en Sint-Kristoffelkerk Assebroek

In deze kerk waren de meeste vlaggen te vinden. Ze vertonen één voor één dezelfde typische kenmerken. Ze zijn kleurrijk en gestileerd, met opschriften en/of wapenschilden voor de identificatie.

Op de vlag van de 'Mariacongregatie' staat de biddende Maria centraal. De bloeiende lelies op de zijboorden verwijzen naar haar reinheid. In de rechterbenedenhoek is de geborduurde handtekening 'Algemeen Koophuis/Leuven' te vinden. Het ontwerpen en leveren van vlaggen was niet langer een louter Brugse aangelegenheid.

Van hetzelfde atelier is ook de vlag van de 'H. Hartbond', waarop de zegenende en gekroonde Christus zijn vlamme hart toont. In de linkerhoek is de voorgevel van de net opgerichte parochiekerk afgebeeld.

De 'Roodkapjes', een jeugdbeweging voor meisjes, lieten een vlag maken met een lid in uniform omgeven door de natuur, blauwe lucht en de zon. De wapenschilden

van (wellicht) De Roodkapjes (in Mariale kleuren), Assebroek en Vlaanderen zorgen voor extra identificatie.

Heilige Kruisverheffing en Sint-Jozefkerk Sint-Kruis

In het begin van de 20^e eeuw kreeg de Heilig Hartverering nieuwe impulsen. Dit via de oprichting van talloze Heilig Hartbonden. De populariteit hiervan blijkt uit de aanwezigheid van dit soort vlaggen in verschillende parochiekerken. Op de vlag uit Sint-Kruis, met identificatie van de vereniging, is het typische Heilig Hart-kruis met kenmerkend wapenschild te zien. Centraal staat een vlamme hart met doornenkroon. Ook de vlaggenstok met koperen bekroning en de opbergkoffer zijn bewaard.

De meeste vlaggenstokken waren van eenvoudig hout. Er zijn ook exemplaren in bamboe bewaard. De stokken werden los

van de vlag bewaard, vaak op de kerkzolder. De bekroning van de stok werd er meestal opgeschroefd. De materiaalkeuze en vorm is erg wisselend: van een houten vergulde knop tot een koperen piek of een symbool van de vereniging in kwestie. Tijdens de inventarisatie ontdekten we één stok in twee delen, met een schroefstelsel om ze in elkaar te draaien.

Sint-Jakobskerk Brugge

In 1938 vierde de 'Congregatie van Onze-Lieve-Vrouw' haar 75-jarige bestaan. Ze bestelde voor die viering een nieuwe vlag waarop Maria Onbevleete Ontvangen en de Sint-Jakobskerk duidelijk herkenbaar zijn. Het Brugse wapenschild en de naam maken het geheel compleet. Bijzonder is dat ook de bliken opbergkoffer is bewaard. Daarin zaten niet alleen de opgeplooid vlag en de bekroning van de vlaggenstok, maar ook twee strikken met linten in de

Heilige Kruisverheffing, bekroning vlaggenstok 'Bond van het H. Hart', 1930-1950

Sint-Jakobskerk, vlag 'Congregatie OLV', 1938

Brugse rood-witte en pauselijke geel-witte kleuren. Tenslotte zat er ook een strik in zwarte crêpe bij die aan de vlaggenstok werd vastgemaakt bij begrafenissen van congregatieleden.

In de Sint-Jakobskerk wordt ook een vlag bewaard van haar 'H. Hartebond'. De heilige Jakobus wordt afgebeeld als pelgrim, met schoudermantel, schelp, reistas en pelgrimsstok. Hij knielt theatraal voor Jezus, met op de achtergrond de Sint-Jakobskerk en het Belfort. De uitvoering bevat nog enkele neogotische sporen, zoals de opkrullende banderollen. Bijzonder zijn de geborduurde initialen van de uitvoerder, met vermelding van zijn adres: L.G. 40 Gulden Vlieslaan/Brugge.

Sint-Jozefkerk Brugge

De vlag van de 'Gepensioneerden Brugge Sint Jozef' (sic) toont ons twee gestileerde oudere figuren: een man met een wandelstok en een vrouw met een handtas, keuvelend onder een boom voor de ingang van de Sint-Jozefkerk. Het havensilhouet en het woeste water rechts van de kerk brengen de havenactiviteit in herinnering, die nauw verbonden is met het ontstaan

van deze Brugse deelgemeente. Het schild van de parochie en een opschrift verwijzend naar de vereniging vervolledigen het beeld. De vlag wordt samen met een kruisvormige vlaggenstokbekroning bewaard in een koffertje.

Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangenkerk Ver-Assebroek

Op deze kleurrijke vlag zijn het pittoreske Pastoor Verhaegheplein en het silhouet van de kerk en haar calvariekruis duidelijk herkenbaar. Boven het gebouw prijkt het miraculeuze Mariabeeldje in een mandorla (amandelvorm) die stralen afwerpt op het kerkgebouw. Rechts staat een niet-klasseke afbeelding van Jezus die zijn Heilig Hart toont. De linkerbenedenhoek draagt de signatuur 'A. Carette/Brugge'. Hij behoorde samen met de ateliers van Grossé en van Isselée tot de bekendste Brugse leveranciers. De vlag en twee vlaggenstokbekroningen (afhankelijk van de gelegenheid) zijn opgeborgen in een houten koffertje.

Sint-Jakobskerk, vlag 'H. Hartebond', 1930-1950

Sint-Jozefkerk, vlag 'Gepensioneerden Brugge Sint Jozef', 1960-1965

Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangenkerk, vlag 'H. Hartebond', 1930-1950

Sint-Jakobskerk, opbergkoffer vlag 'Congregatie OLV', 1938

Onze-Lieve-Vrouw Onbevlekt Ontvangenkerk, opbergkoffer vlag 'H. Hartebond', 1930-1950